

УДК 785.7

Олійник Ярослава Володимирівна

ORCID: 0009-0008-7834-9997

Житомирський державний університет ім. І. Франка

1.2. Тенденції розвитку жанру українського фортепіанного дуету на прикладі діяльності персоналій

Починаючи з часів романтизму фортепіанний ансамбль здобув особливу популярність і розвивався надзвичайно інтенсивно як в західноєвропейському музичному мистецтві так і в Україні. За останні роки в музичному житті України відбувся значний зріст в популяризації жанру фортепіанного дуету. З'явилися нові

імена як композиторів так і виконавців, які пропагують українську музику, а також маловідомі та навпаки всесвітньо відомі твори (в транскрипціях) зарубіжних композиторів. Цьому свідчить створення великої кількості перекладень, аранжувань, транскрипцій відомої музики та пісенного фольклору саме для цього жанру. Так, наприклад популярності серед виконавців набули твори композиторів М. Канке, Т. Афанасенко та М. Шентюрк-Терещук, Л. Іваненко, Л. Жульєвої. Також створені мистецькі проекти, присвячені фортепіанно-дуєтному виконавству, наприклад, нещодавно був реалізований мистецький проект «Людкевич. Спадщина», присвячений творам Людкевича, в якому брали участь ансамбль піаністів «Dovhan and Zubko Piano Duo», які записали та видали перший у світі запис фортепіанних дуєтів Станіслава Людкевича. Важливо, що саме Людкевичу належать перші в історії української музики зразки професійної творчості в цьому жанрі. Інший цікавий проєкт «Битва фортепіанних дуєтів директорів мистецьких шкіл» у місті Дніпро (2024), а також «Різдвяний Фест», де виконуються виключно фортепіанні дуєти. Ці проєкти є прикладом сучасного підходу до інтерпретації класичної музики та важливим кроком у популяризації української музики через жанр фортепіанного дуєту. Причина такої популярності жанру в його виконавських можливостях та доступності широкому колу слухачів. Отже, можна стверджувати що фортепіанний дуєт в українському мистецькому просторі не тільки розвивається, а й набув нових рис та важливих тенденцій. Новим напрямком у розвитку жанру є перехід фортепіанного дуєту з класичної академічної сцени на естраду. Сучасні композитори активно аранжують відомі українські пісні та хіти естрадної музики для фортепіанного дуєту, що дозволяє вивести жанр на новий рівень популярності.

Посилена увага до цього виду ансамблевого мистецтва спостерігається в усьому світі, що сприяло створенню Міжнародної Асоціації фортепіанних дуєтів в Токіо, а також в Гон-Конгу (The Hong Kong Piano Duo Association). Значна популярність спричинила появу спеціальної дисципліни «фортепіанний ансамбль», яка введена до більшості навчальних планів студентів фортепіанних факультетів мистецьких закладів освіти. Інтимність, романтичність, камерність і водночас масштабність так можна охарактеризувати фортепіанно-дуєтне виконавство в сучасному музичному світі.

Мета роботи. Дослідити розвиток жанру фортепіанного дуєту на прикладі виконавської діяльності творчих тандемів найбільших культурних осередків нашої країни, визначити основні тенденції та роль фортепіанного дуєту в сучасному соціокультурному та мистецькому житті України.

Аналіз джерел. В музичній культурі України До 2-ї половини XIX ст. музикування на фортепіано в чотири руки відбувалося в домашньому побуті та салонах, а вже з другої почалися виступи на концертних сценах. Про це свідчать дослідження з історії музичної культури, зокрема Л. Мазепи, М. Загайкевич, Л. Кияновської, Г. Блажкевич, К. Шамаєвої, Г. Курковського, М. Степаненка, К. Шамаєвої, документальні матеріали. Проаналізовано матеріали дослідників: Ю. Щербакова («Танцювальна семантика в сюїтах для двох фортепіано»), І. Польської, Е. Геддон, Г. Фергюссона. Важливим джерелом стали матеріали з періодичної преси, а також програми та буклети фестивалів музичного мистецтва. Залучено матеріали, отримані від виконавців під час співбесід та інтерв'ю. Опрацьовано також музичний матеріал: відеозаписи на інтернет платформі ютюб, звукозаписи з приватних фонотек піаністів.

Основний матеріал. Процес звикання ансамблістів один до одного неймовірно складний і потребує великої психологічної роботи, яка відноситься до сфери морально-етичних взаємовідносин. Піаністи оволодівають своєю майстерністю в умовах індивідуальних занять і звикають до них як до єдиної форми роботи. Тому психологічні установки піаніста-соліста іноді є перепорою на шляху досягнення ансамблевої єдності. Для того, щоб добре розуміти свого партнера по грі, потрібна довга кропітка співпраця й тісний духовний контакт між виконавцями. Невипадково в основному фортепіанні дуєти – чоловік і жінка, два брата, сестри, тобто люди, які знають один одного дуже добре. Отже, фортепіанний дуєт представляє собою жанр фортепіанної музики, пов'язаний з виконавською взаємодією двох чи більше піаністів. Основними жанровими типами такого ансамблю є однофортепіанний (фортепіанний ансамбль виконавців на одному інструменті) та багатофортепіанний ансамбль (на двох чи більше інструментах). В жанрово-семантичній орієнтації вони належать до різних сфер музичного мистецтва: однофортепіанний ансамбль тяжіє до камерно-інструментальної сфери, а багатофортепіанний – до концертно-симфонічної. Існує два основних, кардинально відмінних типи фортепіанного дуєту:

1. виконання на одному інструменті
2. дуєт на двох фортепіано

Кожен має свою типологічну специфіку, пов'язану з проблемою жанрового генезису та жанрового побутування, соціальної і музичної психології, історії музичного виконавства, філософії, естетики. Різноманітні форми побутування ансамблевої культури в соціумі відповідно характеризуються історичним життєвим контекстом епохи, особливостями соціальної психології, філософії, етико-естетичної свідомості. Надзвичайно важливим для розвитку камерно-ансамблевої культури було функціонування салонного ансамблевого музикування, яке представляє собою перехідну стадію соціокультурного функціонування музичного мистецтва, адже вже була певна диференціація між виконавцями та слухачами. За таких обставин суттєво зменшувалось число творів прикладного характеру – наприклад танців, водночас збільшувалась кількість композицій концертно-віртуозного плану: транскрипції, попури, фантазії на теми популярних опер та твори інтелектуально-елітарного типу (крупної форми). Мінусом салонного музикування було відволікання на побутові моменти, чого не скажеш про публічні концерти, де об'єднуючим фактором слухацької аудиторії є перш за все ціль – спеціальне слухання музики, її споглядання. Педагогічна роль фортепіанного дуєту в той час являла собою найважливішу форму збереження і розвитку виконавських традицій, формування умов для професійного музикування і виконавства. Як стверджує І.Польська, коли в ансамблевому музикуванні приймає участь викладач, то кожен з партнерів виступає одночасно в двох ролях: учень в ролі рівноправного музиканта ансамбліста в виконанні учень-викладач, відбувається зріст особистості учня.

Як і в інших країнах Європи, в Україні початок концертного життя відбувався у формах домашнього музикування, де були присутні слухачі не лише з сімейного кола. Існувало побутове музикування, салонні та маєткові концерти, на яких збиралася «обрана» публіка, тобто по запрошенню господаря. В першій половині XIX ст. домашні концерти поширення набули в середовищі інтелігенції (наприклад вечори у родині професора П. І. Сокальського), напівдомашні камерні музичні вечори відбувалися у місцевих любителів і вчителів музики. В 1840-50 роки почали з'являтися аматорські гуртки, де поряд з камерним, фортепіанно-дуєтне музикування було одним з найулюбленіших жанрів. На таких зібраннях виконувались перекладення симфоній В.А.Моцарта, Л.В.Бетовена, а також імпровізації на згадані теми. У відповідь на зростаючу потребу в організації форм концертного життя почали створюватись музичні товариства, що ставили за мету систематичне прилюдне виконання серйозної музики. Наприкінці 1850 років почало працювати Філармонічне товариство у Києві (за участю М. Лисенка та диригента В. Велінського). У Львові першої половини XIX ст. діяли кілька музичних товариств, але вони були польськими і німецькими. Причиною було те, що найбільший культурний центр Західної України перебував під гнітом Австро-Угорської імперії.

В різних загальноосвітніх учбових закладах – пансіонах, інститутах шляхетних дівчат, університетах, ліцеях, великого значення набули музичні концерти. Багато музичних номерів виконувались на прилюдних щорічних актах у зв'язку з закінченням учбового року: іспитах, зібраннях, диспутах. Публіці були представлені інструментальні, вокальні сольні та ансамблеві твори. Наприклад, на концерті Харківського університету прозвучав концерт Гесса де Кальве для двох фортепіано з оркестром. Тож вже в ці часи з'явилися прилюдні виступи у складі фортепіанного дуєту на двох фортепіано та на одному в чотири руки. На жаль, програм таких концертів майже не збереглося, в історичних джерелах згадується лише перелік композиторів. Ними були В. А. Моцарт, Россіні, Белліні, Доніцетті, Тальберг.

Окрім зазначених видів концертного життя ансамблеві виступи відбувались на благодійних концертах. До участі в яких залучалися професійні артисти, місцеві і гастролери. В Києві щороку давався великий благодійний концерт. Інколи прославлені музиканти того часу, такі як піаністка С. Борер, виступали там разом з молоддю, що вчилася у професійних закладах. Ансамблеві виступи піаністів включалися до публічних концертів, наприклад, в 1837 році на вечорі «Товариства друзів музики» у перекладі для 4 фортепіано прозвучали симфонічні твори: «Леонора» Л. В. Бетховена, увертюра до опери «Олімпія» Спонтіні. В одному з концертів піаністи Рукгабер, Кнапп, Доре і Долежалъ заграли Терцет з опери МаркадANTE «Два суперники» в обробці для фортепіано в 8 рук. Є також відомості, що К. Мікулі виконував зі своїми учнями твори Ф.Шопена у власній обробці для фортепіанного дуєту. В одному з публічних концертів К. Мікулі виступив зі своїми 10-ти річним учнем-вундеркіндом М.Розенталем. Вони виконали рондо Шопена для двох фортепіано. Отже, музичне

життя України з 1860-90 років позначене тенденцією переходу від аматорського виконавства до професійного, що позначилося і на такій формі музикування, як фортепіанний ансамбль.

Фортепіанні дуети були одним з найулюбленіших концертних ансамблів цього часу. Свідченням цьому є цікаві вечори, присвячені композиціям в жанрі фортепіанного дуету, які провели Г. Ходоровський – М. Домбровський (Київ, 19 листопада 1909 року) та харківські піаністи С. Брікнер та Нібур (1908-1909 роки). В кінці 19- початку 20 ст. фортепіанні дуети стали найулюбленішим видом музикування у львівської публіки. Це сталося завдяки В. Курцу, який спочатку грав зі своєю дружиною Руженою Курцовою, а згодом з професором Міхалом Задорою.

Концертне життя на Україні в 20-ті роки визначалось новою культурною політикою, активізацією усіх ланок художньої творчості і виконавських сил. Масовий потяг до виконавства сприяв виникненню багатьох ансамблевих колективів – хорів, вокальних та інструментальних, зокрема, фортепіанних дуетів. Проте, як засвідчується у статті з історії українського концертного життя першої половини 20 ст, вже в 30-ті роки відбувається зведення культурного життя до вузьких рамок, шаблонів масових заходів, згортання зв'язків з сучасною світовою культурою, а відповідно зменшується виконавська діяльність серед інструменталістів. В другій половині 20 ст. ситуація з концертним музикуванням дещо покращилась. У зв'язку з появою нових ансамблевих співдружностей, київські слухачі мали змогу побувати на цікавих концертах. Такими були виступи фортепіанного дуету Я. Д. Фастовського та І. І. Тамарова. Їх чарівна манера виконання і звучання інструменту, випромінювали любов до музики, вражали своєю глибиною. Гра цих піаністів охарактеризована як поєднання врівноваженості, спокою з емоційністю та вибуховістю. В концертних програмах цього творчого альянсу зустрічаються твори різноманітних стилів і напрямків. По смерті І. Тамарова, Фастовський продовжував виступи в улюбленому жанрі з Л. Є. Цвірко. В жанрі дуетного музикування виступали також дві київські піаністки Неліда Афанасьєва та Світлана Черношій. Їхні виступи в основному відбувалися на сцені Київської філармонії. На жаль програм концертів не збереглося, є лише поодинокі згадки про цей дует в пресі того часу.

У другій половині 20 ст. у Львові склалися такі фортепіанні дуети: Л. Уманська – Йосиф Радін, О. Ейфельман – Кето Хучуа, Лариса Луців–Тереса Старух, сестри Дзвенислава та Олександра Левицькі. Від 1955 року до 1979, щорічно виступав родинний піаністичний дует Всеволод Климків – Олена Созанська-Климків, в репертуарі яких переважала музика західно- європейських та російських романтиків: Рахманінова, Ліста, Брамса. Протягом 20-ти років грали в ансамблі піаністки О. Шпот і О. Попіль, виконуючи багато творів українських та радянських авторів. Плідною була діяльність фортепіанного дуету зі Львова *Т. Старух та Л. Луців*. З 1965 р. по 1972 р. піаністки виступали з концертами у Львові, Києві, Черкасах, Чернівцях, Дрогобичі. Репертуар творчого тандему цікавий і різноманітний. В програмах концертів звучали твори Баха, Моцарта, Гіндемита, Пуленка, а також такі композиції як «Концертіно», «Тарантела», «Варіації на тему Паганіні» В. Лютославського, «Танцюючі маски» Е. Фішера, «Інтродукція і рондо в стилі бурлески», «Елегійна мазурка» Б. Бріттена, «Скарамуш» Д. Мійо, Соната для двох фортепіано і ударних Б. Бартока. В залі Львівської філармонії музиканти виступили з програмою творів Х. Баха та П. Гіндемита. Лариса Луців та Тереса Старух вперше у Львові виконали на фестивалі «Львівська золота осінь» 1967 р концерт для двох фортепіано В. Успенського (першими інтерпретаторами цього твору були піаністи Брук –Тайманов). Також, ці дві яскраві піаністки здійснили цикл з семи концертних монопрограм, присвячених фортепіанній сонаті та сюїті, де виконували композиції Г. Генделя, Х. Баха, В. А. Моцарта, П. Гіндемита, Ф. Пуленка. Результатом такої популярності цього виду музикування стало впровадження у музичних навчальних закладах відділу фортепіанного ансамблю, зокрема у Львівській консерваторії такий відділ діє з 1980 року.

У багатьох публікаціях, присвячених розвитку музичної культури України, знаходяться згадки про участь фортепіанних дуетів у різних культурно-мистецьких заходах (концерти з нагоди ювілеїв, фестивалі тощо). Демократичність даного виду музикування, його соціокультурна, музично-просвітницька та педагогічна ролі, зумовили значний інтерес до нього музикантів-виконавців України в другій половині ХХ ст. Ансамблева гра посідала вагомe місце у діяльності піаністів в 1950-1960 рр. Помітним явищем музичного життя міст Києва та Львова того часу стали виступи таких дуетів як О. Шпот – О. Попіль, В. Климків – О. Созанська, Я. Матюха – З. Максименко, Т. Старух – Л. Левакова-Луців, А. Андрусевич – Г. Доленко, Н. Афанасьєва – С. Черношій, Тамаров – Фастовський, Фастовський – Цвірко та ін. До світової десятки виконавців цього жанру входить фортепіанний дует Ольги Чіпак і Олексія Кушніра, переможців престижних міжнародних конкурсів, які ведуть

активну концертну діяльність. Ще один фортепіанний ансамбль, учасниками якого є Оксана Рапіта та Мирослав Драган, – постійний учасник престижних мистецьких заходів, концертів, фестивалів, що проводяться в Україні та за кордоном. Інтенсивну концертну діяльність у складі фортепіанного дуету веде колишня випускниця Львівської консерваторії Тамара Бойко, яка нині мешкає у Голландії (її партнером є відомий у цій країні піаніст Ганс Кнавен). Ініціаторами цікавих програм за участю фортепіанного ансамблю є випускниці Львівської консерваторії Олександра Німілович та Уляна Молчко, які працюють у Дрогобичі, а також сучасний дует «*Dovhan and Zubko Piano Duo*», які здійснили запис дуетних творів С. Людкевича. Далеко за межами України відомий фортепіанний дует Юрій Кот – Ірина Алексійчук, багато також концертує дуети Л. Зайцева – Д. Таванець. Саме завдяки діяльності цих та інших українських фортепіанних ансамблів прозвучали (деякі – вперше) подвійні концерти Баха, Мендельсона, Пуленка, твори для вокального квартету та фортепіано в 4 руки Й. Брамса («Пісні кохання»), була представлена монографічна програма з дуетних творів Ф. Шуберта, виконані композиції сучасних авторів, відбулися українські та світові прем'єри.

Фортепіанний дует І. Алексійчук-Ю. Кот – лауреат найпрестижніших Міжнародного конкурсу ARD в м.Мюнхен та Murray Dranoff Two Piano Competition в м.Маямі. Лауреат Національної премії імені композитора Л.Ревуцького. Дует є постійним учасником багатьох міжнародних фестивалів в Італії, Сербії, Німеччині, Україні, США. Фортепіанний дует Ірина Алексійчук та Юрій Кот – це один з найкращих музичних проєктів України, який відомий далеко за її межами. Учасники фортепіанного дуету це два самобутні яскраві таланти високого рівня й амбіцій, які змогли співпрацювати разом та ще й досягти такого шаленого успіху в жанрі дуетного музикування, мабуть в цьому дуеті немає пріоритетів, а лише єдність.

Фортепіанний дует І. Алексійчук – Ю. Кот існує з 1986 року. Саме тоді Ірина та Юрій навчалися в Музичному Училищі міста Хмельницького. Спочатку грали одне одному акомпанементи до фортепіанних концертів, читали з листа симфонії (перекладення для клавiру в 4 руки), експериментували, складаючи невеличкі твори для фортепіанного дуету. В ході таких занять виникла професійна зацікавленість цим видом музикування. Поступово з'явився вже достатньо серйозний репертуар для того щоб взяти участь в міжнародному конкурсі. Ним став Перший Міжнародний Конкурс Виконавців Камерної Музики «Золота Осінь»(м. Хмельницький,1993р). Бажання нових досягнень спонукало молодих виконавців йти далі, вперед. Отже, попереду будуть конкурси, фестивалі, гастролі.

Неможливо не сказати про успіх в міжнародному конкурсі ARD (1996), адже там піаністи вибороли лауреатське звання. Як зазначалося раніше, цей конкурс є одним з найзначніших у світі серед інших камерних, тому й вимоги надзвичайно складні – 4 тури, фактично 4 години музики різних епох і стилів, і майже вся програма для фортепіанного дуету виконується напам'ять! Після перемоги в Мюнхені та Маямі у артистів з'являється багато пропозицій для виступів із сольними концертами. Отримання головної премії в Маямі, за умовами конкурсу, забезпечує лауреатам безкоштовний менеджмент і серію концертів у США. Отож з того часу Ірина та Юрій мають активний гастрольний графік за кордоном. Дует активно бере участь в міжнародних музичних фестивалях, серед яких фестиваль пам'яті Володимира й Регіни Горовиць (м.Київ), «Фарботони» (м.Канів), «Ріхтер фест» (м.Житомир), «Musiksommer-97» (м.Дрезден), «Two Pianos Plus» (м. Майамі), а також фестивалі в Італії (м.Каррара), «Oktoх» (м. Крагуєвац, Сербія) та ін.

Крім того артисти брали участь в різних експериментальних проєктах. Наприклад, в Америці досить часто влаштовують так звані «Монстр Концерти» - виконання на одному роялі в 6-8 рук, 3 роялі в 6 рук, 4 роялі в 8 рук – досить цікаве епатажне шоу, де беруть участь найкращі музиканти світу. Проте, як каже Ірина, особливого задоволення не відчули, адже репетицій для такого видовища зазвичай зовсім мало, а отже не має максимальної зіграності ансамблістів. Рояль – інструмент молоточковий і тому всякі не разом взяті акорди дратують професійне вухо. Та й майже відсутні можливості для такого тонкого відчуття партнера, як у грі в дуеті. Для них виконання на сцені це і можливість спонтанності, і творча свобода, і вміння швидко реагувати на імпровізацію партнера. Словом, *відчуття та підтримка один одного це найважливіший принцип в дуетному музикуванні для Ірини та Юрія*.

Виконавство – це неймовірно цікавий процес, пов'язаний з різним інтерпретуванням музики. Як вважають Алексійчук-Кот, кожна концертна програма повинна мати свою концепцію. У фортепіанному дуеті киян є дуже цікаві за своїм задумом проєкти. В Київській філармонії вони виступили з програмою під назвою «Танці народів світу» або «Дискотека для фортепіанного дуету». В концерті з двох відділень представлені

твори у жанрі танцю різних композиторів та епох. В першому відділенні виконали «Половецькі танці» з опери «Князь Ігор» О.Бородіна в перекладі американки Ann Almond Pope для двох фортепіано, «Казки Віденського лісу» Й. Штрауса – Я. Лапінського; «Ревізька казка» А. Шнітке в 7 частинах, де практично кожна є танцем; сюїта з балету «Блазень» В. Самольтова. В другому відділенні концерту прозвучали «Прадавні гірські танці Верховини» Є. Станковича; два *регтайми* та «Той, що танцює з тінню» В. Журавицького, а також дві коломийки самої І. Алексійчук – музично-хореографічні композиції для двох фортепіано, двох піаністів та деяких окремих частин їх тіл. Музиканти не завжди притримуються саме такого порядку й кількості творів в цьому проекті. Іноді програма варіюється, наприклад, замість якогось з даних творів виконують всім відомі й популярні танці Й. Брамса, А. Дворжака.

В іншому цікавому задумі втілена ідея «дзвонів», тобто виконувались твори тих композиторів, в творчості яких спостерігається така тематика. Ця концертна програма теж, як і попередня, має свою назву, в даному випадку це епіграф до твору Г. Ляшенка «Дзвону дивного звучання і трепетіння листя на вітру». В концерті виконується твори І. Алексійчук: «В пошуках безмовностей» для фортепіано в 4 руки, вітряних дзвонів та електронного запису (2006р), також композиції для 2х фортепіано Г. Ляшенка. Окрім цих двох достатньо об'ємних за часом творів українських авторів є ще твори О. Месіана, «Іспанська сюїта» М.Равеля.

В репертуарі музикантів можна побачити три лінії виконуваних творів: до *першої* відносяться композиції глибокого психологічного та романтичного, (лірико-інтимного) змісту (твори К. Дебюсі, Д. Мійо, І. Алексійчук, О. Арєнського, С. Рахманінова і ін.). *Друга* лінія представлена творами фантастичних образів («Вій», «В ніч на Івана Купала» І. Алексійчук, «Казки віденського лісу» Й. Штрауса-Я.Лапінського). У *третьій* – яскраві, ефектні ексцентричні п'єси такі як «Коломийки» І. Алексійчук, регтайми В. Журавицького і ін. Музикантам частенько доводилось грати з рукописного варіанту запису твору, розшифровуючи його. Зрозуміло, що це дуже не просто, і яке буває розчарування, коли здійснивши таку кропітку роботу, розумієш, що це другосортний матеріал. Та цікаві речі безумовно є. Наприклад, три п'єси Д. Лігеті над якими піаністи довго працювали. Ноти були написані від руки, майже на кожній стояв свій динамічний відтінок. П'єси виявились дуже цікавими з художньої точки зору і з виконавської, а отже знайшли своє місце в репертуарі Ірини та Юрія. В своєму списку фортепіанних дуетів мають твори різних епох і стилів, проте найбільше в їхньому репертуарі сучасної музики, зокрема українських композиторів, які пишуть спеціально для цих музикантів. А піаністи є першими виконавцями таких творів. Ірина сама є автором дуже цікавих композиторських знахідок для жанру фортепіанного дуету. Такими є її коломийки: «Ой, у полі-у-у-ух!», «Ой, у лісі – гоп-гоп!». Це веселі комічні п'єски, які Ірина та Юрій блискуче виконують на біс.

Є ще два цікавих твори композиторки І.Алексійчук, які виконує цей дует: фантастичні події купальської ночі втілені в концертній фантазії для двох фортепіано «В ніч на Івана Купала». Це яскравий сучасний твір з використанням різних можливостей роялю (наприклад, гра на струнах-ефект «вітру»), з примхливою ритмікою, фольклорними мотивами, гострим акцентуванням. Ірині вдалося відтворити феєричні події легенди в цій композиції для двох фортепіано. Інший твір фантастичного сюжету, що прозвучав у виконанні дуету Кот-Алексійчук – сюїта «Вій» (за мотивами повісті М.В.Гоголя). Композиція складається з 6 різнохарактерних частин. Містична аура зовсім не наївного сюжету із різкими контрастами картин ярмаркового міста, безтурботної подорожі та каприсів потойбіччя – рельєфно окреслені композиторкою. Нові цікаві тембри інструменту, незвичний колорит в блискучому виконанні Ірини та Юрія – все це мало неабиякий успіх у київської публіки, де і відбулася прем'єра. Яскраві темброві барви, гострі гармонії, примхлива мелодика-ось музична палітра цього твору. Перу композиторки належить також твір для двох фортепіано з оркестром під назвою «Мости до невидимих берегів», а також твір «В пошуках безмовностей» для фортепіано в чотири руки, повітряних дзвіночків і електронного запису (ритуальний любовний шепіт японки), який слугує фоном за принципом мультимедійного *bagsound*. Це інтимна лірика, красива, вічна. Як бачимо, репертуарний список фортепіанного дуету Алексійчук-Кот – багатогранний, різноманітний - потребує високої майстерності піаніста і митця водночас. Саме такими є Ірина та Юрій – блискучі виконавці, цікаві особистості і просто талановиті люди.

Торкаючись питання про трактування тих чи інших творів у виконанні цих музикантів, можна відзначити такі загальні тенденції:

- вміння глибоко проникати в суть задуму;
- вміння тонко передавати особливості стилю кожного композитора;

- відчуття міри й смаку, майстерність, філігранна техніка;
- дивна якість звуку, що має яскраві тембральні барви.

Стиль виконання Кот-Алексійчук – це поєднання імпровізаційності, невимушеності з дотриманням стилю композитора. В їхньому трактуванні особливо цікаво слухати *романтичну* та *сучасну* музику. Творчим кредо цього прекрасного музичного альянсу є розуміння явища музики як чуда, адже виконавство для них це неймовірно цікавий процес, пов'язаний з різним інтерпретуванням музики. Професіоналізм не повинен затьмарювати головне – відчуття музики й отримання задоволення не від конкретних пасажів, а від сприйняття образу в цілому. На погляд музикантів вміння спілкуватися з аудиторією – от що вирізняє Майстра з-поміж просто «міцних» професіоналів, вони вважають *що треба завжди ставити за мету спілкування з публікою*.

Слухаючи концертні виступи Ірини та Юрія створюється враження, що ці люди не просто виконавці, а провідники чогось вищого, над свідомого, того, що є підтекстом у творі композитора. Вхідження в образний зміст виконуваного музичного матеріалу настільки глибоке, що стирається відчуття межі між слухачем та артистом – існує тільки розмова почуттів в звуках. Програми виступів цього фортепіанного дуету є концептуальні і включають складні серйозні твори. Оскільки утримувати увагу залу протягом всього концерту дуже важко – піаністи додають в список програм яскраві епатажні технічні твори. Як каже Ю. Кот, у концерті повинні бути елементи шоу хоча б з пасажів Ф. Ліста.

Студентів, молодих починаючих виконавців завжди цікавить питання самопочуття на сцені. Кожен артист має якісь спеціальні прийоми, звички, що дозволяють більш вільно почуватися на естраді. Всі виконавці по-різному підходять до передконцертного режиму. На питання як часто відчують напругу Ю. Кот та І. Алексійчук відповіли, що останнє – рідкісний гість якого завжди чекаєш. А на рахунок концертних звичок, то їм вони видаються шкідливими, ближчою є імпровізація. Юрій та Ірина багаторазово здійснювали студійні записи на радіо та телебаченні. Проте зігравши багато концертів відчули, що зорієнтовані на живий зал, на сьогочасне. Музиканти тверезо оцінюють удачі і прорахунки, слухаючи власне виконання на відеозаписах. Історія світової музичної культури подарувала людству приклади феноменальної обдарованості, коли в одній особі рівноцінно поєднувались піаніст – віртуоз і композитор: В. Моцарт, Л. Бетховен, Ф. Шопен, М. Лисенко. Ці дві грані творчості взаємопов'язані, доповнюють одна одну, дають мистецтву повноту творчого злету. Ірина є і виконавцем, і композитором, викладачем. Проте перевагу надає заняттям композицією, адже композитор, як вважає І. Алексійчук, творець чогось ще неіснуючого, є провідником нового, незнаного досі. Ю. Кот також має різні сторони свого музичного «Я» – плідно займаючись виконавством (сольним, дуєтним), ще веде активну педагогічну діяльність. Педагогічна праця для Ю. Кота це можливість професійного спілкування. Дуєт виступав з симфонічним оркестром баварського радіо (м. Мюнхен, Німеччина), камерним оркестром «MePSK» (м. Дармштадт, Німеччина), симфонічним оркестром «New World Symphony» (Маямі, США), Національним Естрадно-Симфонічним оркестром України, Національним Державним Симфонічним Оркестром України, Камерним Оркестром «Київські Солісти». Виконавці здійснили записи на радіо та телебаченні України, Сербії, Німеччини, США.

Для виступів та репетицій камерних ансамблів не потрібен великий зал. Це дуже зручна й мобільна форма виконавського колективу, де всі учасники мають можливість творчого самовиразу і в той же самий час вона здатна забезпечити для слухачів повноцінне музичне звучання. Тому камерну музику дуже люблять в Західній Європі, де відбувається величезна кількість концертів, фестивалів, конкурсів. Одним з найпоширеніших в Європі видів ансамблевої гри є фортепіанний дуєт в чотири руки. На Україні він також має своїх високопрофесійних представників і починає ставати дедалі популярнішим. Яскравим прикладом тому є *дуєт піаністів Олександра Зайцева та Дмитро Таванець*. Саме у складі фортепіанного ансамблю в чотири руки найчастіше виступають молоді київські музиканти, лауреати багатьох міжнародних конкурсів (сольних і камерно-ансамблевих). *Фортепіанний дуєт О. Зайцева-Д. Таванець* лауреат першої премії на Міжнародному конкурсі CMF (Франція 2002), другу премію піаністи отримали на Міжнародному конкурсі фортепіанних дуєтів ім. Ф. Шуберта (Чехія 2005), перемогли на міжнародному конкурсі «фортепіано в 6 рук» (місто Марктобердоф, Німеччина), а також отримали лауреатське звання на міжнародному конкурсі фортепіанних дуєтів в м. Каунас (Литва). Перші спроби гри разом відносяться до 1999р., а цілеспрямовані заняття припадають на 2001р. – в цей час виконавці прийняли участь в проєкті Бахівських концертів і виконали два подвійні концерти композитора (диригент Бурков). Потім була невелика перерва в заняттях – випускні іспити та вступні до аспірантури.

Результатом постійних, плідних занять в 2002 р. стала перемога на Міжнародному конкурсі у Франції. Після цього почалась серія концертів в залі Андріївської церкви, гастролі до Ірану. Багато виконавської практики і водночас емоційних вражень отримали музиканти під час поїздки до Тегерану. В концертах виконували дуетні та сольні номери. Програма була надзвичайно складна – два відділення по годині кожний. Ранком піаністи давали майстеркласи, ввечері концерти, а вночі робили записи на студії.

Репертуар фортепіанного дуету Зайцева-Таванець цікавий та об'ємний: це і концерти Баха, Моцарта, усі твори Шуберта для фортепіано в 4 руки, Мендельсона, Брамса, сучасних авторів – Станковича, Ляшенка, Оркіна, а також твори невідомих композиторів, таких як Д. Круг. А ще в репертуарі дуету є твори Черні, Дусіка, Гуммеля, Германа Гьотса. Як бачимо, Олександра та Дмитро виконують барокову музику, твори епохи класицизму, шедеври романтизму та сучасну літературу для фортепіанного ансамблю. *Творчий принцип музикантів* – знаходити нову, незнану музику. Особливо твори з цікавим інструментальним складом та композиції які взагалі не виконувались до цього часу.

Піаністи віддають перевагу літературі для фортепіано в 4 руки (якої найбільше в цьому жанрі) та й взагалі – їм більше до вподоби музикування на одному інструменті. Олександра пояснює це бажанням чути звук повного, об'ємного роялю, що охоплює весь діапазон можливостей цього інструменту. А два фортепіано – це вже два інструменти, які поєднуються разом: «...Фортепіано єдиний інструмент на якому можуть грати дві людини одночасно, і це дуже цікавий, складний вид музикування під час якого музиканти повинні звучати як одне ціле. Мене це приваблює тим, що дає можливість інструменту прозвучати в повному діапазоні, чого нелегко досягнути при сольному виконанні...» Однак, це не означає, що у музикантів не має в репертуарі творів для двох фортепіано – їх кількість просто менша. Та ще й знайти приміщення з наявністю двох ідентичних інструментів є проблемою. Не кожна філармонія України має можливість запросити артистів, які працюють у сфері дворояльного музикування.

Творчі заняття піаністів О.Зайцевої та Д.Таванця проходять в дружній атмосфері. Музиканти разом вирішують питання вибору та трактування того чи іншого твору. Найважливішим в їхній співпраці є психологічний момент взаєморозуміння, підтримки, і, головне – терпіння один до одного. Як стверджує Олександра, для результативних занять та якісної гри, є важливим вміння керувати почергово, тобто давати можливість висловитися кожному учаснику дуету. Починають роботу над новою композицією разом, щоб одразу прослуховувати всі пласти музичної тканини, обмінюватись інформацією, ідеями щодо виконання та концепції твору. Такий підхід до занять стимулює пізнавати нове і сприяє кращому партнерському розумінню. Виконання фортепіанного дуету зобов'язує учасників бути одним музичним цілим і тому такою важливою є миттєва реакція та максимальна зосередженість партнерів один на одному в момент гри. Саме з таких позицій співпрацюють Дмитро та Олександра. Їхнє виконання відзначається високою ансамблевою професійністю. Демократичність даного виду музикування потребує і демократичного відношення між виконавцями. В чотириручному фортепіанному дуеті не може бути домінуючих ролей, а лише дружня співпраця.

Розглянемо детальніше репертуар та концертні програми виконавців. Як я вже писалося раніше, музикантів цікавлять твори різних композиторів і епох, особливо їх увагу привертають композиції, які ще ніким не виконувались. Це пояснює той факт, що в репертуарі Олександри та Дмитра є твори *Мошковського* (Сюїта «Калейдоскоп», іспанські танці), рідко виконувані «*6 античних епіграфів*» та «*Тріумф Вакха*» *К. Дебюсі*, соната A-dur і фантазія a-moll *В. А. Моцарта-Е. Гріга*, вальси Й. Брамса, а також вперше представлені київській публіці: *концерт для фортепіано в 4 руки з оркестром К. Черні*, його ж *Grande Sonate Brillante e-moll*, концерт для 2 фортепіано, ударних та оркестру *Б.Бартока*, *камерна симфонія С.Оркіна для фортепіано в 4 руки*. Піаністи komponують твори в монопрограми. Наприклад з музики *К. Дебюсі*, всі дуетні композиції *Ф. Шуберта*, *В. А. Моцарта*, вальси *Й. Брамса*. Так в Берліні був записаний авторський диск *О. Зайцевої-Д. Таванця*, повністю з творів *Ф. Шуберта* для фортепіанного дуету в 4 руки. Також є *програми по жанрам*: «вечір фортепіанних сонат», «вечір фантазій і варіацій». Іноді зовсім різні твори поєднуються в яскраві програми.

Є ще один принциповий момент в підборі репертуару. Оскільки літератури для цього виду музикування багато, то виконавці вирішили обмежитись тільки оригінальними творами, ніяких перекладень по типу симфоній в 4 руки вони не грають. Це і зрозуміло, адже шедеври оркестрової музики досить часто втрачають свою самобутню красу в перекладеннях. Не всі оркестрові тембри можна відобразити засобами фортепіано. Олександра та Дмитро своєю виконавською діяльністю популяризують українську музику. Вони виконують

твори сучасних українських композиторів, зокрема, Є.Станковича («Прадавні гірські танці» і ін.). Після знайомства з композитором, молоді виконавці отримали авторський твір саме для їхнього дуету.

Ці талановиті артисти ведуть активну концертну діяльність. Їхні виступи завжди цікаві та успішні. А ще в творчості цього дуету присутня *експериментальність*. Свідченням тому є виконання в Київській філармонії концерту В.-А. Моцарта для 3 фортепіано і оркестру, концерту для 4 клавесинів з оркестром Й.-С. Баха. Разом з О. Зайцевою та Д.Таванцем солістами були Марія Алоє, Валерій Козлов та камерний ансамбль «Київська камерата». Надзвичайно цікавою подією було виконання концерту К.Черні для фортепіано в 4 руки з оркестром (також в колонному залі Київської філармонії). Твір був представлений слухачам вперше на Україні (фестиваль Chamber Musik Session) Гра Олександри та Дмитра була відзначена щирими оплесками аудиторії слухачів та емоційними вигуками «браво»... Блискучі пасажі першої частини, елегантність другої, скерцозність, легкість рондо – таке загальне враження від твору К.Черні. Зовсім іншим за змістом та настроєм є концерт Б.Бартока для 2 фортепіано, ударних, оркестру. Піаністи виконали цей твір теж в рамках фестивалю. Незвичні складні ритми, схвильований тривожний характер музики, терпкі «повзучі» гармонії – ось емоційна сфера твору. Варто заважити, що учасники дуету здійснили дві складні прем'єри в один вечір! Спочатку виконали твір К.Черні, а в другому відділенні концерт Б. Бартока .

Окрім виступів на фестивалях артисти приймали участь в серії концертів з назвою «музичні вечори у храмі», які відбувались в концертному залі Андріївської церкви в Києві. Піаністи представили слухачам прекрасні творіння Моцарта, Шуберта, Мендельсона, Круга. Отже, Олександра та Дмитро це ті музиканти, яким вдається те нелегке завдання, що стоїть перед сучасним виконавцем: мати власне індивідуальне трактування твору в поєднанні з дотриманням стилю композитора, а також свій неповторний репертуар. Зупинимось на ще одному цікавому факті з творчої біографії молодих артистів. О.Зайцева та Д.Таванець є ініціаторами та організаторами фестивалю камерної музики Chamber Music Session. Директором фестивалю став М. Сук – піаніст, відомий на Україні та поза її межами (США). Завдяки його діяльності фестиваль отримав чимало нових цікавих партитур, клавирів незнаних досі творів і, навіть невідомих авторів. Фестиваль був заснований в 2005р. є дійсним нині. Постійні учасники фестивалю – ансамбль солістів «Київська Камерата», а також дуєт О. Зайцева-Д. Таванець. Приймаючи участь в міжнародних конкурсах, фестивалях, піаністам вдавалося знаходити в обличчі відомих європейських музикантів нових виконавців для свого фестивалю. Звичайно ж вони з задоволенням приїжджають в Київ грати спеціально вивчену програму для прем'єри . До речі, за умовами Chamber Music Session, виконавці повинні представити рідко виконувані твори самих різних стилів і епох. За роки діяльності фестивалю кияни мали змогу почути композиції Дусіка, Гуммеля, Шпора, Шоссона, Нільсена, Гьотса, а також музику українських композиторів: Станковича, Карабиця, Ляшенка, Скорика, Журавицького. Організатори фестивалю запрошували музикантів з усього світу. Так в залі Київської філармонії слухачі мали нагоду почути прекрасний українсько-бельгійський дуєт – піаністки В.Антоненко та скрипаля Л.Сморгунера, чудову флейту Хенріка Світцера, скрипаля Д.Ткаченка та багато інших цікавих високопрофесійних музикантів з усього світу.

Фортепіанний дуєт на Україні це той вид музикування, який відіграє величезну просвітницьку роль, особливо в популяризації сучасних композицій. Багато піаністів нашої країни (які грають у складі фортепіанного ансамблю), виконують твори українських композиторів 20-21 ст. та авторів сучасної зарубіжної музики. Такі концерти є завжди прем'єрами і для українців і для слухачів за кордоном. Цікавим культурним явищем в області фортепіанно-дуєтного виконавства є діяльність творчого тандему львів'ян *Оксани Рапіти та Мирослава Драгана*. Цей фортепіанний дуєт існує з 1994 року. Музиканти беруть участь в українських та зарубіжних фестивалях сучасної музики. В їхньому репертуарі твори композиторів 20-21ст. Гастролюють в Україні та за кордоном, мають численні записи на радіо та компакт-диски, є лауреатами міжнародного конкурсу камерних ансамблів «Золота осінь» (місто Хмельницький). Виступи цих чудових музикантів завжди є яскравою подією в музичному житті Львова. Так вечір фестивалю музики Моцарта та Шостаковича, був відзначений в пресі як барвистий та іскрометний, адже прозвучав концерт для двох фортепіано з оркестром В. А. Моцарта E-dur у виконанні родинного дуєту О. Рапіти та М. Драгана. Музика цього твору асоціюється з позитивними філософськими настроями, тихою радістю, що як найкраще відповідає духу творчого тандему львів'ян. Оксана та Мирослав розкрилися в цьому творі не лише як блискучі індивідуальності, а й як справжні майстри ансамблю. Прекрасне відчуття один одного, гармонійне поєднання з оркестровою партією – ось так

була охарактеризована гра виконавців в музичній критиці. За словами О. Рапіти, виконання дуєтної музики В. А. Моцарта має бути цікавим, оригінальним з виявленням індивідуальних рис учасників ансамблю. Адже у кожного своя неповторна репліка, музична фраза і, навіть, одне і теж проведення теми в обох партіях має бути з різним емоційним забарвленням. Ніякого вирівняного звучання двох інструментів не може бути. Це і зрозуміло, адже музика Моцарта – це ніби живий театр і в кожного виконавця свій образ. Тому при одноманітному копіюванні музичної барви партнером, нівелюється краса та неповторність, виконання стає «бідним», нецікавим.

Продовжуючи серію концертів на фестивалях О.Рапіта та М.Драган виконали з оркестром твори Баха, Пуленка, Вереша. В 2004 році піаністи виступили в серії концертів під назвою «Нова музика в Україні» (керівник В. Рунчак). Концепцією цього проекту було проведення паралелі між сучасною українською та музикою світу. Часто це були прем'єри, адже був представлений невідомий досі пласт музичного мистецтва – сучасного і минулого. Сенсом відбору творів керував Рунчак, він мав на меті висвітлити все, що відбувається в музиці в цілому, тобто до чого взагалі йде сучасне композиторське мистецтво. Також бажанням молодого композитра було ширше ознайомлення вітчизняної публіки з музичними досягненнями 20ст., які за радянських часів вважалися «поза законом». Як розповідає Оксана, коли вони їздили по Україні (в рамках цього проекту), цікавим був той факт, що слухачів залучали до дискусії з приводу того, яка музика є для них цікавою, має перспективу на подальше існування, а яка є ситуативною і можливо для майбутнього і не залишиться.

На фестивалі «Прем'єри сезону» в Києві, родинний дуєт виконав твори Валліна (мандала для двох фортепіано та двох перкусій), Рунчака («Бесіда з часом» – антисоната для двох фортепіано, Ego et Alter Ego для двох ф-но та двох перкусій), Пуленка, Лютославського, Бартока. Після виступів, київські композитори, що були присутні на концертах, йшли за куліси з ціллю завітати піаністів на виконання їхніх творів. Так згодом, О. Рапіта зіграла «Процес» Луньова. Музиканти не зв'язують себе рамками певної манери письма, для них однаково цікавими є твори Баха, Моцарта, композиції сучасної музичної літератури. До століття від дня народження О. Месіана, на запрошення польського товариства ім. Гофмана, О. Рапіта та М. Драган виконали твір композитора для двох фортепіано «Vision de L'AMEN» («Видіння Аміня»). Це великий оригінальний твір на релігійні теми, який складається з семи частин. Грандіозний цикл, де крайні частини створюють рамки безкінечних вселенських просторів, уособлюючи неживу, вічну природу. Середні видіння пов'язані з живим світом почуттів та настроїв. Примхливі ритми, різноманітні трелі, «крикливі» форшлагги, що нагадують шумний пташиний гомін, незвична гармонія – усе це створює неабияку складність для виконавців. Проте, бажання виконавців донести й дати публіці задоволення, катарсис від цієї музики, перемогло бар'єр труднощів. Для цих піаністів найважливіше знайти і передати красу музики до слухача. Момент вічних естетичних істин: краса-гармонія-позитив – ось основний принцип сприйняття сучасного музичного мистецтва, який пропонують львів'яни.

Щодо монографічних концертів, то така програма відбулася в 2003 році на сцені львівської філармонії. До 150-річчя з часу заснування Вищого музичного інституту у Львові відбувся концерт з творів Ф.Шуберта. Організаторами та основною виконавською силою цього проекту були Оксана Рапіта і Мирослав Драган. Під час цього концерту були виконані твори композитора, які досі ще не звучали у Львівській філармонії (наприклад квінтет «Форель», «Мандрівник», Фантазія f-moll для фортепіано в 4 руки). Складність творів Ф.Шуберта полягає у високій простоті цих одкровень, фонічній стороні фактури – її оркестральності, темброво-регістровій інструментовці. У виконанні родинного дуєту музика Шуберта це унікальна чистота звучання музичного матеріалу в вираженому, спокійному, ніби вічному часі. Колористичність, регістрово-темброва драматургія поєднуються з прекрасним відчуттям фортепіанної барви, фонічного простору фортепіанного дуєту. Отже, виконання дуєтних творів Шуберта потребує високого рівня виконавців, зрілих музикантів, які здатні розуміти цю музику, бути митцями і водночас майстрами камерного стилю. Адже дуже складно заволодіти увагою залу філософським змістом твору. Такими музикантами є Оксана та Мирослав – прекрасні ансамблісти, митці своєї справи. Однією з останніх робіт родинного дуєту була участь у фестивалі М. Скорика. Подружжя піаністів виконали його твори для двох фортепіано. Як розповідає Оксана, композиції цього автора вони виконували з великим задоволенням. Щоб пак, добре розподілена фактура, гарно прослуховується музична тканина і звучить вона багато. Піаністи також виконали цикл «Екстравагантні танці» та парафрази на

теми Бетховена. Як бачимо, львівський піаністичний дует виступає в основному там, де є два інструменти, тобто в їхньому репертуарі найбільше літератури для двох фортепіано.

Музиканти ведуть активну концертну діяльність, приймаючи участь в фестивалях та інших концертах. Проте вони не є учасниками міжнародних конкурсів. Як пояснила О. Рапіта, причиною є те, що дует був створений самодостатніми музикантами, які вже мали своє місце на естраді та й віковий критерій зіграв свою роль (найзначніші міжнародні конкурси мають певні вікові обмеження): «...Люди, які їдуть на конкурс претендують на певне положення, визнання їх творчості, а у нас такої потреби не було, адже вже своє місце». Процес ансамблевого музикування є для нас надзвичайно захоплюючим, тому що є момент обміну енергіями, ідеями. А ще у грі музикантів присутня імпровізаційність, яка здійснюється у сфері пластики розвитку музичного матеріалу. Для цих музикантів важливим є контакт, розуміння один одного, швидка реакція на партнера в момент виконання. Розповідаючи про своє власне розуміння ансамблевого музикування, піаністка вважає, що не може бути усередненого варіанту між виконавцями (тобто створення такого собі середнього звучання між інструментами). Ситуація з двома фортепіано є складною, адже два різних інструмента це завжди різниця в звуковидобуванні і важливо не вивіряння звуку, а індивідуальний підхід виконавців до звучання.

Оксана Рапіта та Мирослав Драган – інтерпретатори значної кількості сучасних творів. Музикантам довелося грати багато такого репертуару, музика якого є здебільшого абстрактною і апелює до абстрактних образів. Особливістю їхнього трактування сучасної музики є *принцип знаходження краси* та її донесення до слухача. Тому важливо мати своє розуміння цього мистецтва, знайти своє в цій музиці. Для Оксани та Мирослава краса сучасних композицій виявляється в гармонічних співставленнях барв, цікавих тембрів, моменті вічних естетичних істин. Взагалі, цей родинний дует в своєму репертуарі має твори різного ґатунку. Їхнє виконання шедеврів минулих століть відзначається розумінням стилю, композиторського задуму та має на меті духовне задоволення, катарсис від занурення у вічне мистецтво музики. Як каже Оксана Михайлівна, – «...люблю ті твори, над якими працюю зараз і чогось кращого уявити не можу. Проте є такі твори в яких багато композиторських вигадок (спів, гра на струнах і ін.), які одразу важко сприймаються. Але без захоплення тією музикою, яку граєш зараз і тим більше готуєш для представлення – не можливо виходити на сцену».

Розглянемо ще один цікавий мистецький альянс випускників Львівської консерваторії. Мова йде фортепіанний дует у складі: *Олександра Німилович та Уляна Молчко*. Концертна діяльність цього ансамблю почалася в 1989 році. Піаністки здійснили серію виступів на регіональному телебаченні та радіо (місто Дрогобич), давши понад 150 концертів. Дует є учасником численних музичних фестивалів таких як «Музика українського зарубіжжя» 1991р., музичний фестиваль ім. Кос-Анатольського (1995), «Дні американської та української музики у Львові», «Musica Galiciana» (1998), Фестиваль хорової та інстр. Фортепіанний ансамбль тісно співпрацює з сучасними українськими композиторами, виконуючи їх нові композиції (Б. Фільц, Л. Дичко, Г. Ляшенко, М. Скорик). В репертуарі піаністок є і шедеври світової музики минулих епох, і віднайдені ними кращі зразки української музики – твори Я. Лопатинського, С. Людкевича, Д. Січинського, В. Вітвицького, Б. Кудрика та інших. Все найкраще з цього огляду увійшло до магнітоальбому «Українська музика для двох фортепіано», що був записаний у 2000 році і здобув прихильність музичної критики як рідного краю, так і зарубіжжя. А Сонатина В. Вітвицького у виконанні дуету прозвучала в стерео записі на конференції, присвяченій пам'яті композитора і музикознавця, яка була організована Науковим Товариством ім. Т. Шевченка в Америці (2001р, Нью-Йорк). До 10-ї річниці своєї творчої діяльності, дует піаністок з Дрогобича здійснив ювілейний концерт, який відбувся навесні 2000 року. Про цей вечір у пресі було написано чимало відгуків, зокрема, був зроблений огляд концертної програми вечора. Автор однієї з статей писав, що програма ювілейного концерту була різноманітною і до деталей продуманою. Своєрідною візиткою стала фантазія Ф. Шуберта для фортепіано в 4 руки. Потім були три вальси Й. Брамса (з циклу «Пісні кохання») для фортепіанного дуету і вокального квартету. Також на огляд публіки піаністки представили Галицьку музику Ю. Зарембський «Галицький танець №2», В. Вітвицький Сонатина для двох фортепіано, С. Людкевич «Січковий марш». Далі на концерті прозвучали балада «Нещасна війна» В. Новака, Арабеска №2 Ю. Ланюка. Завершував вечір фінал хорового концерту «Гори мої» В. Зубицького. Черговий виступ О. Німилович та У. Молчко відбувся в рамках «Університетських музичних зустрічей». Дует виконав джазові фортепіанні композиції для фортепіанного ансамблю М. Скорика (сюїта для фортепіано в 4 руки в трьох частинах). Складний синкопований ритм цих творів, метричні та ансамблеві труднощі, все це створює неабияку складність для музикантів, які

звикли виконувати класику! Проте, як пише автор статті – відгуку на цей виступ, дуєт піаністок відтворив композиції митця у блискуче-віртуозній манері з глибоким проникненням у стилеві особливості цієї музики. Як зазначається у статті О. Яцківа «...Слухачі з захопленням сприймали кожен твір, а одну з п'єс було повторено на біс! Композитор сердечно привітав виконавців і був повністю задоволений. Він-бо ці твори грав у Нью-Йорку в дуєті з піаністом В. Вінницьким».

Олександра Німилевич та Уляна Молчко у 2007 році дали «нове життя» грандіозному циклу для фортепіанного дуєту та квартету солістів «Пісні кохання» Й. Брамса. Як зазначено раніше, деякі з вальсів цього твору піаністки вже виконували, тому з часом і виникло бажання відтворити весь цикл. Мистецьким керівником, педагогом і організатором нового 6-ти особового ансамблю була Ярослава Матюха, заслужена артистка України та професор Національної львівської музичної академії ім. М. Лисенка. Саме вона допомогла у здійсненні цього проекту. Солістами квартету були Ю. Трищезький – бас (соліст театру опери і балету ім. Крушельницької), В. Понайда – тенор (соліст Львівської філармонії), С. Паламар-Косик – меццо-сопрано (студентка ЛНМАУ ім. Лисенка), Лідія Коструба – сопрано (солістка Львівської філармонії). Прем'єра відбулася в залі Дрогобицького педагогічного університету. Така подія відбулася на Україні вперше, адже на концерті були виконані усі 18 вальсів циклу. Після вдалого виступу ця музична програма була відтворена в інших містах, зокрема у Львові, Івано-Франківську, Тернополі.

Чимало випускників українських консерваторій живуть і працюють за кордоном, а на рідну землю приїжджають з гастрольями. Важливим мистецьким явищем в музичному житті Львова та інших культурних центрів України є виконавська діяльність *родинного піаністичного дуєту Ольги Чіпак та Олексія Кушніра*. Музиканти є лауреатами багатьох міжнародних конкурсів, серед яких «Рим-98», ТІМ-2000, конкурс камерних ансамблів в Кальтанісетті, конкурс фортепіанних дуєтів у Білостоці (Польща)-2002, «Фортепіанний дуєт у 20ст» (Premio Valentino Bucchi) 2003, Murray Dranoff – конкурс фортепіанних дуєтів у Маямі, фортепіанний конкурс у Сан-Маріно 2006р та інші. Репертуар цих музикантів охоплює твори композиторів різних епох і стилів і був представлений піаністами на концертах та в рамках фестивалів в Україні, Польщі, Данії, Італії, Німеччині, Франції, Бельгії, США, Steinway-Holl та Театрі ім. Лінкольна в Маямі, «Teatro Titano» в Сан-Маріно. Цей творчий тандем виконує твори Й. Брамса, В. А. Моцарта, М. Рegera, М. Равеля, Ф. Мендельсона.

Звучання двох інструментів з-під пальців рук Ольги та Олексія – це ніби один великий концертний рояль, що уособлює собою оркестр з його масштабністю, величчю, тембровою різноманітністю. Індивідуальність виконання позначена багатством барв роялю, поєднанням чудового плавного legato з гострими штрихами. Гра цих музикантів вирізняється цікавими знахідками в області динамічних відтінків, а свобода rubato поєднується з строгістю канонів класичного мистецтва. Зразкова ансамблева майстерність, високий рівень музиканта-митця дозволяє повністю поринути у світ музики, відсторонюючись від реальності. Саме так можна охарактеризувати феномен ансамблевої діяльності молодих артистів Ольги Чіпак та Олексія Кушніра.

Звання «Заслужених артистів України» удостоєний фортепіанний дуєт *Люба та Іреней Жукі*. Це музиканти, що живуть в Канаді, але мають українське походження, вони багато років поспіль концертували по Україні. Люба та Іреней пропагують українську фортепіанну та камерну музику в багатьох країнах світу. Здобули освіту в Монреалі: закінчили університет та консерваторію. Також обидва навчались у Школі Моцарта в Зальцбурзі. Зараз ці музиканти працюють на музичному факультеті університету в Монреалі (Люба займає посаду ад'юнкт професора, а Іреней є доцентом кафедри). До 1977 року музиканти виступали поодиночці з сольними концертами, а потім створили фортепіанний дуєт. Люба та Іреней Жук дуже зацікавлені українською музикою, багато сольних та камерних творів прозвучали вперше у виконанні піаністів у Північній Америці. Як фортепіанний дуєт почали виступати на радіо Сі-Бі-Ес та Австрійському Національному радію. Їх репертуар включає класичні та сучасні твори. З часу появи дуєту Люба та Іреней активно сприяли розвитку музики канадських композиторів та часто були першими інтерпретаторами їх творів. Аналогічна ситуація склалася у музикантів після гастролей в Незалежній Україні. Спілка композиторів організувала для цього дуєту тур по Україні. Спочатку піаністи грали твори, написані в Канаді авторами українського походження, а згодом українські композитори почали писати саме для цього дуєту, який в свою чергу виконував ці твори в Канаді. На фестивалі «Київ Музик Фест» Люба та Іреней Жук вперше в Києві озвучили «Триптих» Лесі Дичко та «Три танці» М. Скорика для фортепіанного дуєту. Ось як висловились музиканти в одному з інтерв'ю: «...ми бачимо своє завдання в тому, щоб людей різних національностей, різних політичних та релігійних поглядів знайомити з

українською культурою, показувати, що є українська музика, є в Україні великі композитори. Взагалі, музика може бути візитною карткою України». Після таких слів стає зрозуміло, чому важлива діяльність цього фортепіанного дуету. Адже їм належить велика роль в популяризації сучасного українського музичного мистецтва за межами нашої держави. Для Люби та Іреней пишуть музику канадські композитори такі як Джордж Фіала, Грехем Джорж, Давид Кеане, Маріан Кузан. Запис з «Варіаціями», «Епілогом» та «Фугою» Хілі Віллану увійшов до Антології Канадської Музики. Як дослідники української музики в діаспорі вони читають публічні лекції з українського музикознавства та історії української музики. Дають майстер класи, є членами журі міжнародних конкурсів.

В Україні сьогодні активно працюють численні фортепіанні дуети, які популяризують українську музику, часто виконуючи твори, що поєднують елементи академічної музики з сучасними стилями, такими як джаз чи електронна музика. Одним з таких проєктів є *Батл фортепіанних дуєтів директорів мистецьких шкіл* у місті Дніпро(2024), а також проєкт *Різдвяний Фест*, де виконуються виключно фортепіанні дуети. Новим напрямком у розвитку жанру є перехід фортепіанного дуету з класичної академічної сцени на естраду. Сучасні композитори активно аранжують відомі українські пісні та хіти естрадної музики. Яскравим прикладом є творчість київського композитора Максима Канке, який відомий своїми аранжуваннями українських хітів, а також світової класики. Серед його аранжувань можна знайти такі твори як: «Чардаш» Монті, «Облівіон» Астора Пьяццолі, хіти гурту ABBA та багато інших. Канке не лише аранжує класичні та сучасні композиції, але й активно працює з українським пісенним матеріалом. Ним створено багато аранжувань українських пісень, таких як Верховина, Щедрик, Ти до мене не ходи, остання стала популярною серед слухачів завдяки своєму оригінальному звучанню – джазовій стилізації, насиченню ритмоструктур синкопами, акцентуванням слабких долей такту. Також відомою є його збірка обробок та перекладень українських народних пісень для фортепіанного дуету «Українські барви». Існують численні перекладення твору А. Пьяццолі «Забуття», але варіант М.Канке суб'єктивно кращий, яскравіший: вдалий розподіл теми і акомпануючих елементів фактури, широта регістру, що створює об'ємність, наповнення, огортання звуком в якому свідомість ніби розчиняється.

Іншим сучасним українським композитором, який дав поштовх розвитку та популяризації фортепіанного дуету є Тетяна Афанасенко з Дніпра. Вона є автором численних аранжувань сучасних українських пісень, таких як «Мить», «Незалежна душа», а також пісень Т. Петриненка та іноземних шлягерів. Її творчість характеризується джазовою стилізацією та елементами романтичної балади. Т. Афанасенко також має збірку «Українські пісні в дуетах. Веснянки», в якій зібрані аранжування українських народних пісень для двох фортепіано. Одним з цікавих її аранжувань є відома українська пісня «Я піду в далекі гори», яка завдяки своєму емоційному наповненню та оригінальними звуковими знахідками композиторки, танцювальній ритміці, насиченості гармонічними барвами здобула популярність у багатьох сучасних виконавців фортепіанного дуету.

Відбувається активна популяризація українського фольклорного та авторського пісенного мистецтва через жанр фортепіанного дуету та донесення її до широкого кола слухачів. Нещодавно (2024 р.) був реалізований мистецький проєкт «Людкевич. Спадщина», присвячений творам Людкевича, в якому брали участь ансамбль піаністів «*Dovhan and Zubko Piano Duo*». Цей проєкт є прикладом сучасного підходу до інтерпретації класичної музики та важливим кроком у популяризації української музики. Дуєт подружжя Петра Довгань та Наталія Зубко існує з 2017 року, піаністи брали участь у фестивалях «Ніч у Львові», «ЛюдкевичФест», «До ювілею Ф.Шуберта», «Музичні зустрічі в Національному музеї», виступив на сценах Рівненської філармонії, Національного музею ім. А. Шептицького, а в 2020 р. дуєт отримав нагороду Гран-прі на міжнародному фестивалі «Soul». В проєкті «Людкевич. Спадщина» музиканти виконали твори «Швачка-марш», січковий марш «Ой, ішли наші славні запорожці», єврейський військовий марш «Бар-Кохба», «Меланхолійний вальс» на тему новели Ольги Кобилянської (написаний в 1917р. під час перебування композитора в російському полоні у Перовську), а також три різновиди коломийок – чабарашки. Особливо виразним є меланхолійний вальс: драматичний твір, який вимагає змістовно-образного, проникливого виконання. Родинному тандему вдалося створити єдину звукову драматургію твору, насолодитися прослуховуванням можна на ютуб платформі. Важливо, що музикантами було здійснено ретельну роботу над віднайденням архівів та реконструкцією цих творів Людкевича. Іншим цікавим, надзвичайно професійним творчим тандемом став фортепіанний дуєт викладачів ХНУМ ім. І. П. Котляревського Ігоря Седюка та Олега Копелюка. Свій шлях дуєт розпочав у 2011 році. Серед його досягнень можна відзначити перемоги на

міжнародних музичних конкурсах: Міжнародний молодіжний музичний конкурс «Ніч у Мадриді» (Мадрид, Іспанія, 2012, 1 премія); III Міжнародний конкурс фортепіанних дуєтів імені Сюзани Шорені (Бухарест, Румунія, 2019, 3 премія); II Міжнародний конкурс фортепіанних дуєтів WPTA Finland (Гельсінкі, Фінляндія, 2020, 2 премія); XXIII Міжнародний музичний конкурс Pietro Argento on line edition (Італія, 2020, 2 премія); VI Міжнародний музичний конкурс (Брюсель, Бельгія, 2020, 1 премія); Серед останніх перемог фортепіанного дуєту стали 2 премія на престижному Міжнародному конкурсі фортепіанних камерних ансамблів імені Ілмари Ханнікайнен (2023, Фінляндія) та Гран-Прі V Міжнародного конкурсу піаністів (2023, Польща). Фортепіанний дует постійно бере участь у різноманітних музичних фестивалях та майстеркласах в Україні та за кордоном. Дует концертує в Україні та за кордоном (Польща, Бельгія, Литва, Болгарія, Чехія, Франція, Італія, Іспанія, Німеччина, Румунія, Хорватія). В репертуарі, який має тривалість 16 годин, поряд з відомими творами для фортепіанного дуєту є і мало відомі, такі як С.Барбер цикл «Сувеніри», Едварда Елгара «Земля надії і перемоги», Г.Андерсена, Равеля, Монюшко. Щороку дует виступає із симфонічним оркестром. У їх концертному репертуарі твори в чотири руки, для двох фортепіано та концерти з оркестром 18-21 століть (тривалість близько 16 годин).

Висновки. Фортепіанний дует в Україні – це прекрасний спосіб популяризації творчості сучасних композиторів та своєї української фольклорної спадщини. З активної концертної діяльності піаністичних дуєтів різних культурних центрів України стає зрозумілим, що цей вид музикування є дуже популярним в мистецькому житті нашої країни. Окрім творчих тандемів, вже корифеїв в галузі фортепіанного дуєту кожного року з'являються нові імена творчих співдружностей. Це лавреати Міжнародних конкурсів, учасники Міжнародних фестивалів або ж просто молоді артисти, які своїми успіхами в сфері дуєтного музикування щоразу підтверджують інтерес до цього жанру в Україні.

Щоб бути успішними, учасникам фортепіанного дуєту потрібно мати високий професійний рівень виконавського рівня, причому обом. Взагалі, піаніст, працюючи над фактурою музичного твору, зіштовхується з великою кількістю питань, таких як : звукоутворення на інструменті – якість звуку, його благозвучність, відчуття тембральної барви роялю(фортепіано); зрозумілість інтерпретації музичної мови композитора, її синтаксису; штрихи і вміння ними користуватись, знання фізіології свого піаністичного апарату; акустика – вміння відчувати зал, корегувати динаміку відносно ревербераційних характеристик приміщення; і, зрештою, психоемоційний стан, знання і вміння керувати своєю психікою та психосоматичними проявами у підготовці до концерту і під час нього – це сценічна витримка, стресостійкість. Все це є комплексом знань, якими необхідно володіти професійному фортепіанному дуєту, а представлені у розділі творчі тандеми – саме такими і є: високопрофесійними, талановитими українськими музикантами.

В репертуарі розглянутих творчих альянсів є чимало композицій українських авторів минулих століть та сучасності. Кожен артист бажає мати індивідуальний ексклюзивний репертуар, тому вони намагаються знайти нову незнану досі музику. Наприклад, О. Зайцева – Д. Таванець представили на огляд публіки спадщину композиторів, які творили поряд з Бетховеном, Моцартом. Це композиції Дусіка, Гуммеля, Гьотса, Черні, Мошковського, Бартока. Взагалі, учасники цього дуєту мають принциповий підхід до підбору репертуару. Вони обмежуються тільки оригінальними творами, ніяких перекладень, типу симфоній в 4 руки, музиканти не грають. А от інший творчий тандем у складі І. Алексійчук та Ю. Кот з задоволенням виконують перекладення музики балетів частин симфоній. Ірина також робить власні перекладення оркестрових творів для дворяльного виду музикування. Львівський родинний дует О. Рапіта – М. Драган у своєму репертуарному списку мають значну кількість композицій, які також були вперше представлені на концертній естраді. Зокрема, це твори Валліна, Ріма, Рунчака, Лютославського, Кузана. Тему нового, невідомого продовжив дует Наталя Зубко та Петро Довгань, а ось харківський дует викладачів грає багато перекладень відомих творів.

Діяльність кожного творчого тандему виконавців є дуже індивідуальною, відрізняється і репертуар, творчі принципи і особливості трактування, та й, зрештою, сама манера виконання. Проте є і спільні риси. Усі розглянуті дуєти популяризують українську сучасну музику. Є твори, які повторюються в репертуарних списках різних виконавців. Наприклад, прадавні гірські танці «Верховини» Є. Станковича виконують О. Рапіта – М. Драган, О. Зайцева – Д. Таванець, Ю. Кот – І. Алексійчук. Твір О. Месіана «Видіння Аміня» та дует Г. Ляшенка «І дзвону дивного звучання, і трепетіння листя на вітру» по-різному трактуються київським дуєтом піаністів Ю. Кот – І. Алексійчук та львів'янами О. Рапітою – М. Драганом. Київські музиканти виконують ці

композиції в контексті тематичної програми, де втілена ідея «дзвонівості». Звичайно, що це позначилось на виконавській інтерпретації цих творів, додало грі об'ємності звучання, величі. Зовсім інакший підхід до цих творів здійснили Оксана та Мирослав. Перш за все варто зазначити, що ці композиції артисти виконали в концерті духовної музики. Їхня інтерпретація також цікава, самобутня. Увага виконавців була зосереджена на віднайденні краси в складних гармонічних співзвуччях, логіці побудови, фразуванню, безперервного потоку енергії музичного руху та імпровізації у сфері пластики розвитку музичного матеріалу.

Творчі сузір'я розглянуті в даній роботі є надзвичайно самобутні, індивідуальні. Музиканти по-різному підходять як до організації занять, так і до вибору і трактування тих чи інших творів, контакту з публікою. Найважливішим принципом в дуєтному музикуванні киян Ірини та Юрія є відчуття та підтримка один одного. На відміну від дуєту «Kyiv Piano Duo» ці музиканти перевагу надають музикуванню на двох інструментах. Найцікавіше в їхньому трактуванні слухати музику романтиків та композиції сучасних авторів, зокрема твори І. Алексійчук. Програми виступів цього фортепіанного дуєту є концептуальні. Поряд зі складними, серйозними психологічними творами піаністи завжди включають яскраві технічні композиції, тобто використовують принцип контрасту. Основна увага музикантів зосереджена на створенні образу в цілому. А й справді, слухаючи кожний новий твір в їхньому виконанні одразу в уяві виникає конкретна образна асоціація. З першого і до останнього звуку виконавцями дотримується обраний емоційний зміст.

Основною відмінністю творчого альянсу О. Зайцева – Д. Таванець («Kyiv Piano Duo») є пріоритет фортепіанного дуєту в 4 руки. Ці музиканти найчастіше грають саме в такому складі. Їх творчий принцип: знаходити невідому музику, особливо твори з цікавим інструментальним складом. Найважливішим психологічним моментом у співпраці є: взаєморозуміння, підтримка, терпіння один до одного; вміння керувати почергово. Це є дуже важливою особливістю в даному виді музикування. Гра на одному інструменті в 4 руки вимагає високої ансамблевої професійності, для досягнення якої важливою є дружня співпраця і налагоджений психологічний рівень особистісного спілкування. Як уже зазначалась раніше, музиканти виконують оригінальні твори, написані саме для фортепіанного виконання. Ще однією тенденцією творчої співдружності є комплектування творів в *монопрограми*: за жанрами або творами одного композитора.

Основний акцент у діяльності львів'ян спрямований на представлення української дуєтної музики, зокрема, О. Німилевич – У. Молчко, висвітлили пласт галицької дуєтної літератури, зробили запис творів Я. Лопатинського, С. Людкевича, Д. Січинського, В. Витвицького, Б. Кудрика. А також здійснили прем'єра вокально-фольклорного циклу «Пісні кохання» Й. Брамса. Така подія сталася на Україні вперше.

Творчій діяльності та стилю виконання фортепіанного дуєту О. Рапіти – М. Драгана характерні такі риси:

- сприйняття сучасного музичного мистецтва через віднайдення та досягнення краси гармонії
- імпровізаційність в сфері пластики розвитку музичного матеріалу;
- психологічний момент виявляється в тісному духовному контакті, розуміння партнерами один одного.
- імпровізаційність у сфері динаміки та педалізації,
- експериментування з барвами інструменту.

Діяльність творчого сузір'я О. Чіпак – О. Кушніра знайомить українських слухачів з маловідомими на Україні творами минулих століть. Наприклад, «Варіації на тема Гайдна»: для двох клавирів Й. Брамса, «Варіації і фуга на тему Бетховена»: для двох фортепіано М. Регера. Стиль виконання цих піаністів відрізняється свободою *rubato* в поєднанні зі строгістю канонів класичного мистецтва, високою художньою майстерністю, коли два інструменти звучить ніби один оркестр. Гра цих музикантів вражає своєю масштабністю, величчю, тембровою різноманітністю. Індивідуальність виконання позначена багатством барв роялю поєднанням чудового плавного *legato* з гострими штрихами. Зразкова ансамблева єдність, високий рівень музиканта-митця дозволяє повністю поринути в світ прекрасних звуків, відсторонюючись від реальності.

Успішна концертна діяльність фортепіанного дуєту з Канади Люби та Іреней Жук для сучасної України має велике значення. Перш за все це знайомство з музикою іншої національної культури (канадської), а також, що є найголовніше – пропаганда сучасної української музичної творчості за кордоном. Адже Люба та Іреней здійснюють записи на телебаченні, в студіях Монреалю, гастролують по Європі та країнах американського континенту.

Піаністи Наталя Зубко та Петро Довгань у співпраці з Меморіальним музеєм Станіслава Людкевича та за підтримки Українського культурного фонду опрацювали записали та видали перший у світі запис фортепіанних

дуетів Станіслава Людкевича (1879-1979). Важливо, що саме Людкевичу належать перші в історії української музики зразки професійної творчості в цьому жанрі. Фортепіанний дует в Україні це той вид музикування, який відіграє величезну просвітницьку роль, наразі не тільки в популяризації сучасних академічних композицій, а й у збагаченні тематичним матеріалом українського пісенного фольклору. Такий репертуар є завжди бажаним і цікавим для широкого кола слухачів.

Як бачимо, такий цікавий вид музикування як фортепіанний дует яскраво представлений в концертному виконавстві культурних центрів України. Виконавська діяльність багатьох творчих тандемів є свідченням популярності цього жанру в музичному житті нашої країни як окремої фортепіанно-дуетної культури, а наразі ще й національної самосвідомості через музичне мистецтво.

Джерела.

1. Блажкевич Г., Старух Т. Правда і міфи про львівських піаністів – основоположників фортепіанної школи. – Львів: Сполом, 225 с.
2. Haddon E. Empathy in piano duo and rehearsal / Vol. 10 No. 1-2 (2015): Special Issue: Music and Empathy
3. Грабовський В. Йоганес Брамс. «Пісні кохання» // Нове життя. – 2007. – 29 серпня. – № 35. – С. 2.
4. Йонка Л. Добродійність, відроджена музикою [про концерт дуету О. Кушнір – О. Чіпак] // Львівська газета. – 2008. – 3 черв.
5. Кашкадамова Н. Б. Інтерпретація фортеп'яних творів Моцарта українськими піаністами // Моцарт: Погляд з XXI ст.: Наук. зб. / ЛДМА ім. М. Лисенка. – Львів, 2006. – Вип. 13 – С. 141-149.
6. Кашкадамова Н. Б. Історія фортеп'янного мистецтва XIX сторіччя. – Тернопіль: Астон, 2006. – 607с.
7. Кашкадамова Н. Б. Фортеп'яне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії. Матеріали. – Тернопіль: Астон, 2001. – 399 с.
8. Лаврик Н., Строчан Н. Фортепіанні транскрипції в музично-просвітницькій діяльності міста // Золоті сторінки музичної історії України: Ф. Ліст та піаністична культура XX ст.: 36. статей. – Кіровоград, 1999. – С. 21-24.
9. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові: в 2-х т. – Львів: Сполом, 2003. – Т. 1. – 288 с.; Т. 2. – 200 с.
10. Твори українських композиторів: для 2-х ф-но та ф-но в 4-ри руки / Ред. упорядники: О. Німоліч, У. Молчко. – Дрогобич: Коло, 2003. – 56 с.
11. Польська І.І. (2021) Моцарт та народження жанру фортепіанної чотириручної сонати Музичне мистецтво і культура, 2(31), 6-20.
12. Польська І.І. Фортепіанний дует у системі фортепіанного ансамблю: жанрово-типологічні аспекти / І. І. Польська // Культура України. Серія: Мистецтвознавство. – 2018. – Вип. 61. – С. 167-178.
13. Польська І.І. Ансамблева культура Харкова останньої чверті XX сторіччя (фортепіанні ансамблі) // Культура України: 36. наук. праць / Відп. ред. М.В. Дяченко; Харків. держ. акад. культури. – Вип. 10. – Мистецтвознавство. Філософія. – Х.: ХДАК, 2002. – С. 129-137.
14. Снегірьов О. Київська школа піаністів // Піаністи України XX ст. – К., 2001. – С. 8-56.
15. Старух Т. Музичне мистецтво Львова: Становлення фортеп'янного виконання і педагогіки у другій половині 19 – першій третині 20 ст. – Львів: ВДМУ ім. М. Лисенка, 1997. – 168 с.
16. Українська фортеп'янна музика та виконавство: Стильові особливості, зв'язки з музичною культурою Західної Європи // Матеріали III конференції Асоціації піаністів-педагогів України, 1994 р., Львів / Упоряд. Н. Кашкадамова. – Львів, 1994. – 116 с.
17. Шамаєва К. Концертна діяльність піаністів у Києві в 20-ті роки XX сторіччя // Науково-методичні записи КДК ім. П. І. Чайковського. – К.: Мистецтво, 1964. – Т. 2, вип. 2. – С.32-57.
18. Яцків О. О. Німоліч – І. Молчко: 10 річчя фортеп'янного дуету // Галицька зоря. – 2000. – 10 травня. – № 36 (1473). – С. 8.
19. Ferguson H. Keyboard duets: from the 16 to the 20 century: for one and two pianos. – New York: Oxford Univ Pr., 1996. – 103 p.
20. Lubin E. The piano duet. A guide for Pianist / Lubin, Ernest. – New York: Da Capo, 1976. – 221 p.
21. Афанасенко Т. «Українські пісні в дуетах. Веснянки.» – Дніпро: Мистецька думка, 2021.